УДК 35

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-3\(9\)-69-75](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-3(9)-69-75)

Залізнюк Вікторія Петрівна доктор наук з державного управління, професор кафедри світової економіки Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Кіото, 19, Київ, 02000, тел.: (067) 407-79-97, e-mail: v.zalizniuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Розглянуто концептуально-теоретичні підходи державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки в державах-членах Європейського Союзу та проаналізовано нинішній стан системи управління продовольчої безпеки в них. Проаналізовано діючу нормативно-правову базу державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки в державах-членах Європейського Союзу та додержання норм права людини на достатнє та якісне харчування. Визначено сучасні тенденції, а, також, характерні особливості розвитку систем забезпечення продовольчої безпеки у провідних країнах Європейського Союзу. Визначено специфічні риси участі окремих держав-членів Європейського союзу щодо питань забезпечення продовольчої безпеки держави у міжнародному просторі. Розкрито значення успішного функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки держави у сучасних умовах. Досліджено комплекс управлінських заходів загальнонаціонального рівня, які використовуються розвиненими країнами Європейського Союзу для досягнення максимальної дієвості функціонування системи державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки у державі.

Обґрунтовано ключові проблеми та головні фактори, що впливають на забезпечення належного функціонування системи державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки у країнах-учасниках Європейського Союзу та в Україні. Розкрито основні аспекти державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки в Україні відповідно до вимог Європейського Союзу. Визначено основні можливості використання успішного досвіду провідних країн-учасниць Європейського Союзу з питань державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки та пріоритетні напрями вдосконалення вищезазначених механізмів державного регулювання в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, продовольча безпека, Європейська спільнота.

Zalizniuk Victoria Petrovna Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of World Economy, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyoto St., 19, Kyiv, 02000, tel.: (067) 407-79-97, e-mail: v.zalizniuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>.

EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF FOOD SECURITY

Abstract. The conceptual and theoretical approaches of state regulation of food security processes in the member states of the European Union are considered and the current state of the food security management system in them is analyzed. The current legal framework of state regulation of food security processes in the Member States of the European Union and compliance with human rights to adequate and quality nutrition is analyzed. The current trends, as well as the characteristic features of the development of food security systems in the leading countries of the European Union are identified. The specific features of the participation of individual member states of the European Union on issues of food security of the state in the international space are identified. The significance of the successful functioning of the food security system of the state in modern conditions is revealed. The complex of management measures of the national level which are used by the developed countries of the European Union for achievement of the maximum efficiency of functioning of system of the state regulation of maintenance of food safety in the state is investigated. The key problems and main factors influencing the proper functioning of the system of state regulation of food security in the member states of the European Union and in Ukraine are substantiated. The main aspects of state regulation of food security processes in Ukraine in accordance with the requirements of the European Union are revealed. The main opportunities for using the successful experience of the leading member states of the European Union on state regulation of food security processes and priority areas for improving the above mechanisms of state regulation in Ukraine are identified.

Keywords: state regulation, food security, European Community.

Постановка проблеми. Продовольча безпека у сучасних умовах функціонування будь-якої держави виступає однією з головних проблем в процесі формування комплексної концепції національної безпеки країни. Жодна країна світу не може уникнути залежність від інших країн без дієвого функціонування надійної та налагодженої системи постачання продовольства. Для посилення ролі країни у міжнародному економічному просторі та поліпшення загальної економічної ситуації у країні необхідне застосування виваженої загальнонаціональної стратегії у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Неефективна державна діяльність у цій сфері може призвести до появи низки

негативних явищ: імпортозалежності національної економіки, втрату позиції вітчизняних товаровиробників на зовнішньому та внутрішньому ринках, а, також, спричинити загострення протиріч у суспільстві. Тому, використання дієвих механізмів державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки виступає одним із найбільш значимих напрямів для забезпечення сталого розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно відмітити значний інтерес у наукових колах щодо здійснення досліджень питань державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки в державах-учасниках Європейського Союзу, зокрема, обґрунтування найвагоміших аспектів управлінського впливу держави на рівень продовольчої безпеки держави. Серед науковців, які вивчають даний напрям, можна виділити наступних представників державно-управлінської науки: Я. Алексеєва, М. Бабич, О. Вараксіна, В. Олійник, В. Панченко, Є. Стариченко, О. Фера-Клемонца, С. Щербина, В. Шойко, М. Шульга та інші. Незважаючи на значну кількість наукових розробок авторів щодо формування механізмів державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки, необхідне здійснення детального розгляду процесів використання успішного досвіду держав-членів Європейського Союзу у цій сфері з метою його застосування в українських реаліях.

Мета статті – узагальнення зарубіжного досвіду розвинених країн-учасниць Європейського Союзу з питань застосування дієвих механізмів державного регулювання процесів забезпечення продовольчої безпеки населення держави та визначення основних пріоритетних напрямів для України.

Виклад основного матеріалу. Здійснення продовольчої політики держав-учасниць Європейського Союзу має на меті досягнення високого рівня безпеки продовольства та дотримання міжнародних стандартів цього напрямку, захист навколишнього природного середовища та здоров'я населення, а, також, формування єдиної системи механізмів державного регулювання забезпечення національної продовольчої безпеки її країн-членів. Функціонування даної системи має сприяти соціально-економічному розвитку країн та досягненню високих стандартів життя громадян; збільшенню продуктивності виробників сільськогосподарської продукції за допомогою технічного переоснащення основних фондів та раціоналізації використання факторів виробництва; забезпечення доступного рівня цін для споживачів на продовольство. Для цього у Європейському співтоваристві було розроблено спеціальний регламентуючий продовольчу політику документ – Білу книгу про продовольчу безпеку. Він передбачає низку заходів для оптимізації існуючих систем регулювання та забезпечення повного контролю за усіма етапами виготовлення продукції [1, с. 3].

У ракурсі даної теми вважаємо за доцільне розглянути успішний досвід держав-учасниць Європейського Союзу щодо різних форм застосування

державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки:

У Республіці Польщі функціонує спеціальна державна інституція, яка виконує функції підтримки ринкових цін та забезпечення можливості отримання фермерами додаткових прибутків за рахунок спеціальних державних програм тощо.

Державне регулювання забезпеченням продовольчої безпеки в Чеській Республіці здійснюється за рахунок компенсаційної та інтервенційної підтримки вітчизняних товаровиробників.

Розповсюдженою продовольчою політикою Республіки Болгарія виступає розширення економічної самостійності та саморегульованості вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції, а, також, збільшення обсягів виробництва зерна та інших високоякісних сільськогосподарських товарів для належного задоволення потреб громадян протягом року [2, с.140-143].

Особливості державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки Франції заключні у вигляді здійснення державної підтримки центральними органами виконавчої влади на науковими установами вітчизняних виробників продукції, зокрема, сільськогосподарської, та захист їх інтересів, розвитку сільських територій, захисту навколишнього природного середовища тощо. Сільськогосподарські товаровиробники Франції отримують державні субсидії з метою підвищення ефективності виробництва продукції, поліпшення умов їх життя, на підтримку родючості земель, а, також, одержують компенсаційні виплати за діяльність на територіях зі складними природними умовами.

У свою чергу, Стратегія продовольчої безпеки Німеччини сприяє забезпеченню безпеки та якості продуктів харчування, гарантуванню прав споживачів продукції та врегулюванню спорів між виробниками продукції і споживачами. До того ж, підтримка фермерства відіграє важливу роль у процесі державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки даної країни. При цьому, фермерські господарства, що працюють на альтернативних джерелах енергії, мають право на звільнення на оподаткування на певний термін.

Міністерства сільського та лісового господарства та інші наукові інституції Італії забезпечують державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки вирішують проблеми, пов'язані з якістю та безпечністю продуктів харчування; підтримкою діяльності сільськогосподарських товаровиробників, особливо, органічне виробництво продукції; процедурами використання генномодифікованих продуктів на продовольчому ринку країни, захисту довкілля, підтримки розвитку рибного господарства та сільської місцевості [3, с 180-187].

Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки Бельгії здійснюється центральними органами виконавчої влади та спеціалізованими агентствами різних рівнів з метою забезпечення високої якості харчової продукції, зокрема, на

сьогоднішній день, діє загальнонаціональна програма по відстежуванню і перешкоджанню виникнення залишкових речовин ветеринарних препаратів у м'ясних продуктах; усунення ризиків для здоров'я та самопочуття споживачів харчових продукції, що досягається за рахунок проведення жорсткого контролю та стандартизації на всіх етапах виробництва [4, с. 46].

Уряд Литовської Республіки використовує механізми державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки, в основному, з метою підтримки вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції шляхом введення квотування у процесі закупівель сільськогосподарської продукції, сприяння інвестування фермерських господарств та захисту їх інтересів, підтримки балансу експорту та імпорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, здійснення жорсткого контролю якості продуктів харчування тощо.

Державна політика Словенії у сфері забезпечення продовольчої безпеки направлена на сприяння стабілізації роботи харчової промисловості держави та виробництва безпечної продукції, підвищення рівня якості продуктів та зниження цін на них, збереження родючості земель сільськогосподарського призначення та їх захист від забруднення та нераціонального використання, підвищення рівня конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських товаровиробників, збереження біорізноманіття та захисту довкілля за рахунок проведення систематичного контролю, сприяння інвестування даної сфери та надання субсидій та компенсацій фермерам [5, с. 75-78].

Необхідно, акцентувати увагу на особливостях функціонування системи державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в Україні: державна підтримка здійснюється через фінансування лише тих сільськогосподарських товаровиробників, які виготовляють експорторієнтовану продукцію; через відсутність жорсткого контролю на всіх етапах виробництва продукції та запровадження мораторію на перевірки бізнесу – рівень продовольчої безпеки країни та рівень якості продукції залишаються низькими; нині проходить процес поступової імплементації до європейських стандартів процедур забезпечення продовольчої безпеки країни; скасовано державне регулювання цін на продукти харчування; відсутність сприятливих умов для підтримки малого та середнього сільськогосподарського бізнесу. Отже, недосконалість механізму державного регулювання даної сфери в Україні призводить до зниження темпів розвитку держави [6, с. 119-126].

Доцільним є вдосконалення механізмів державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки України з урахуванням зарубіжного досвіду у таких напрямках:

- перерозподілити бюджетні кошти з метою реалізації екологобезпечного

соціально орієнтованого розвитку сільської місцевості;

- застосовувати відповідальними органами публічної влади принципи індикативного регулювання, які полягають у переході на дорадче, рекомендаційне та консультативне регулювання даної сфери від жорсткого директивного управління; [7; 8]

- оптимізувати процеси державного регулювання цін, використовуючи інтервенційні механізми;

- підтримувати розвиток агропромислового комплексу країни шляхом кредитування фермерської діяльності, введення процедур страхування врожаїв, запровадження компенсаційної системи, надання субсидій та податкових пільг для сільськогосподарських товаровиробників

- сприяти здійсненню експорту надлишкової продовольчої продукції;

- проводити політику протекціонізму у контексті імпорتنих операцій продовольчих товарів;

- ввести обов'язкову процедуру сертифікації продовольчих товарів;

- посилити контроль за якістю та безпечністю продукції на всіх етапах виробництва;

- імплементація вимог технічних регламентів згідно з вимогами Європейської спільноти.

Висновки. Отже, за умови застосування успішного досвіду держав-учасниць Європейського Союзу в Україні щодо державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки можна досягти позитивних результатів, в тому числі, це сприятиме покращенню іміджу та зміцненню продовольчої незалежності вітчизняних виробників продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках, підвищенню експортних можливостей та зміцненню експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників, підвищенню якості харчової продукції, розширенню можливостей країни для виходу вітчизняних продовольчих товарів на світовий ринок сировини і продовольства, а, також, збільшенню стимулів та мотивацій сільськогосподарських виробників до праці та розвитку бізнесу.

Література:

1. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід/ В. Олійник // Збірник наукових праць Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 1(12) [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf)

2. Вараксіна, Олена Вікторівна. Формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки України [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.03 / Вараксіна Олена Вікторівна ; ВНЗ Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". - Полтава, 2016.

3. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко [та ін.] ; за ред.: В. Ю. Уркевича,

М. В. Шульги ; Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – Х. : ФОП Шевченко С. О., 2013. – 326 с.

4. Фера-Клемонца О. Ю. Зарубіжний досвід регулювання продовольчого забезпечення / О. Ю. Фера-Клемонца // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2018. - Вип. 5. - С. 44-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_5_9.

5. Бабич М.М. Продовольча безпека України: теорія, методологія, практика [Текст] : дис. д-ра екон. наук : 08.00.03 / Бабич Микола Миколайович ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. - Миколаїв, 2019. - 515 с.

6. Стариченко Євгеній Михайлович. Прогнозування рівня продовольчої безпеки України: дис. канд. екон. наук : 08.00.03 / Стариченко Євгеній Михайлович ; Білоцерків. нац. аграр. ун-т. - Біла Церква, 2019 – 256 с.

7. В. А. Шойко, Сутнісна характеристика державного регулювання продовольчої безпеки ефективна економіка № 11, 2017 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6202>.

8. Романенко Є.О. Жукова І.В. Маркетинговий підхід у виявленні взаємозв'язку управлінських, адміністративних і політичних організацій. Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку: 2020 рік: матеріали I міжнарод. наук.-практ. конф., 07 вересня Київ; Братислава, 2020 р.: Видавнича група «Наукові перспективи», 2020. С. 48-51.

References:

1. Olijnik V. Derzhavne reguljuvannja u sferi zabezpechennja prodovol'choї bezpeki: zarubizhnij dosvid/ V. Olijnik // Zbirnik naukovih prac' Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja. – 2012. – Vip. 1(12) [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf)

2. Varaksina, Olena Viktorivna. Formuvannja organizacijno-ekonomichnogo mehanizmu prodovol'choї bezpeki Ukraїni [Tekst] : dis. kand. ekon. nauk : 08.00.03 / Varaksina Olena Viktorivna; VNZ Ukoopspilki "Poltav. un-t ekonomiki i torgivli". - Poltava, 2016.

3. Aktual'ni problemi pravovogo zabezpechennja prodovol'choї bezpeki Ukraїni : monografija / O. M. Batigina, V. M. Zhushman, V. M. Kornienko [ta in.] ; za red.: V. Ju. Urkevicha, M. V. Shul'gi ; Nac. un-t “Jurid. akad. Ukraїni im. Jaroslava Mudrogo”. – H. : FOP Shevchenko S. O., 2013. – 326 s.

4. Fera-Klemonca O. Ju. Zarubizhnij dosvid reguljuvannja prodovol'chogo zabezpechennja / O. Ju. Fera-Klemonca // Social'no-ekonomichni problemi suchasnogo periodu Ukraїni. - 2018. - Vip. 5. - S. 44-53. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_5_9.

5. Babich M.M. Prodovol'cha bezpeka Ukraїni: teorija, metodologija, praktika [Tekst] : dis. d-ra ekon. nauk : 08.00.03 / Babich Mikola Mikolajovich ; Mikolaїв. nac. agrar. un-t. - Mikolaїв, 2019. - 515 s.

6. Starichenko Єvgenij Mihajlovich. Prognozuvannja rivnja prodovol'choї bezpeki Ukraїni: dis. kand. ekon. nauk : 08.00.03 / Starichenko Єvgenij Mihajlovich ; Bilocerktiv. nac. agrar. un-t. - Bila Cerkva, 2019 – 256 s.

7. V. A. Shojko, Sutnisna harakteristika derzhavnogo reguljuvannja prodovol'choї bezpeki effektivna ekonomika № 11, 2017 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6202>.

8. Romanenko Є.О. Zhukova I.V. Marketingovij pidhid u vijavlenni vzaemozv'jazku upravlins'kih, administrativnih i politichnih organizacij. Suchasni aspekti modernizacії nauki v Ukraїni: stan, problemi, tendencії rozvitku: 2020 rik: materialy I mizhnarod. nauk.-prakt. konf., 07 veresnja Kiiв; Bratislava, 2020 r.: Vidavnicha grupa «Naukovi perspektivi», 2020. S. 48-51.